

# Om att namnge rättsfall – och om att använda namnen

STEFAN LINDSKOG\*

Juridik är ett slags samhällsordnande kommunikationsordning. Stommen utgörs av lagarna, som kan beskrivas som fast land i form av i vissa fall kontinenter men kanske oftare större eller mindre öar eller mer eller mindre täta skärgårdar. Och så finns vattnet däremellan, där vi jurister genom något slags rättsdogmatisk metod försöker bestämma farbarheten med hjälp av bl.a. prejudikaten som ett slags sjömärken.

Rättsdogmatik? Vad rättsdogmatik är tycks vara ett evigt diskussionsämne. För egen del ser jag det så enkelt – utan att det egentligen förklarar så mycket – att det handlar om ett särskilt slags normskapande medelst en utvärderingsteknik grundad på ett klassificerat arbetsmaterial. Vad tekniken närmare bestämt innebär och hur arbetsmaterialet klassificeras mejslas fram i ett samhälleligt konsensusstiftande samtal. Det handlar alltså om interaktion, där vad som är gällande rätt mellan fast land och klargörande sjömärken utkristalliseras och utvecklas genom samtal jurister emellan. Domare och advokater. Teoretiker och praktiker.

God kommunikation förutsätter språkgemenskap. Mer avancerad (facklig) kommunikation gagnas av termer och begrepp som handtag för tankar eller som förkortningar av mer eller mindre komplexa fenomen. God kommunikation förutsätter också en vilja att förmedla ett tankeinnehåll, liksom naturligtvis en strävan av mottagaren att förstå.

Det juridiska samtalet förs i hög grad skriftligen. Det handlar om böcker och artiklar. Även avgörandena från landets alla domstolar hör hit. Men samtalet förs också muntligen. Det kan röra sig om ordnade former såsom vid seminarier och föreläsningar. Eller i mer skarpt läge såsom vid överläggning till dom. Men det kan också vara fråga om informella samspråk i kafferummet eller en diskussion i ett ärende på advokatkontoret.

Särskilt viktigt är naturligtvis att de vägledande prejudikaten från de högsta domstolarna håller en hög kommunikativ nivå. Det handlar inte bara om att slå fast vad som gäller beträffande prejudikatfrågan, det är lika viktigt att tydliggöra att och hur ställningstagandet är förankrat i den juridiska diskursen. Inte sällan är förhållandet till andra prejudikat en viktig del av detta förståelsegörande.

\* F.d. justitieråd och ordförande i Högsta domstolen.

Den utveckling som under nu ett par decennier har skett när det gäller utformningen av de högsta domstolarnas avgöranden kan inte ha undgått någon intresserad jurist. Inriktningen är klar; tydlighet och lättillgänglighet är ledord. Som ett steg i det förbättringsarbetet började Högsta domstolen för ca 13 år sedan att lite försiktigt i sina domskäl namnge de rättsfall som var av betydelse för hur man borde se på prejudikatfrågan i målet. Det skedde (tror jag) första gången i NJA 2013 s. 145, som i ”BDO” NJA 2014 s. 272 något år senare döptes till ”Landskronabranden”.<sup>1</sup> I ”Landskronabranden” gavs således rättsfallen NJA 1979 s. 129, NJA 1981 s. 683 och NJA 1984 s. 764 namnen ”Badbryggan”, ”Trappstensanten” respektive ”Fritidshemmet”.<sup>2</sup>

Tanken på att namnge rättsfall var inte ny. Att rättsfall namngavs hade under lång tid förekommit i den sjö- och transporträttsliga kontexten.<sup>3</sup> I diskussions-sammanhang var det också vanligt att man refererade till mer ledande rättsfall med namn. Exempelvis talade man om ”Suecia” beträffande NJA 1951 s. 6, ”Skarin” när det gäller NJA 1962 s. 276 och ”Kone” i fråga om NJA 1987 s. 692, möjligen med tillägg av suffixet ”domen” eller ”fallet”. Att vägledande avgöranden mer generellt skulle betecknas med namn var också en i akademien förekommande om än långt ifrån allomfattande uppfattning. En stark förespråkare var göteborgsprofessorn Kurt Grönfors (som säkerligen var färgad av sin sjö- och transporträttsliga inriktning).

Men greppet att namnge äldre rättsfall vann inte något omedelbart och totalt gehör i domstolen. Förändringar gör ju sällan det. Vissa ledamöter var mindre entusiastiska än andra.

Det handlade nu inte bara om att det rörde sig om något nytt, utan framför allt om namnvalet. En synpunkt som framhölls var risken att namnet, om det kom från domstolen, inte bara skulle bli en beteckning på avgörandet utan också kunna uppfattas som en fingervisning om vad det innebar. Ett tolkningsdatum helt enkelt.<sup>4</sup> Men också hur namnet skulle anges föranledde en del diskussion.

<sup>1</sup> ”BDO” namngavs i NJA 2015 s. 899, som Högsta domstolen inte har namngett (se not 5 nedan), men som ofta omtalas som ”Byggnadsfallet” eller något liknande (själv har jag betecknat det ”Byggnads stridsåtgärder”).

<sup>2</sup> I mitt manus har jag angett benämningarna på det sätt som Högsta domstolen gör. Jag ser med intresse fram emot hur redaktionen i ljust av tidskriftens skrivanvisningar tänker förhålla sig till det. Till den frågan återkommer jag vid och i not 18 nedan.

<sup>3</sup> Så exempelvis av Jan Ramberg i *Cancellation of Contracts of Affreightment* (1970) och av Svante O. Johansson i *Stoppningsrätt under godstransport* (2001) (där alla rättsfallen namngavs, också dem som mer sorterade under den allmänna förmögenhetsrätten än under sjö- och transporträtten).

<sup>4</sup> För ett exempel på hur det kan gå fel i det hänseendet kan hänvisas till ”Klimattalan” NJA 2025 s. 88, där Högsta domstolen i p. 61 döpte det ifrågasatta avgörandet NJA 1984 s. 215 till ”Talan om annans rätt”. Felet ligger i att man kan diskutera vems rätt som talan fördes om (det borde ha varit den avgörande frågan i målet). Käranden försökte förklara att han förde talan om sin egen rätt (som innebar att svaranden i förhållande till käranden var skyldig att i kärandens intresse betala till annan än käranden). Men Högsta domstolen verkar ha slagit dövrat till, eftersom

Före eller efter NJA-referensen? Inom parentes eller citattecken? Kursivt eller brödtext?

Några egentliga beslut togs till att börja med inte i vare sig det ena eller andra hänseendet. Det stannade vid ett slags konkludent konsensus om att den dömande avdelningen fick avgöra om ett äldre rättsfall skulle namnges men att namnet då måste väljas med omsorg. Att det blev inom citat före NJA-referensen berodde nog bara på tillfälligheter.

Så förlöpte det ett par tre år. Äldre rättsfall namngavs i en del avgöranden men i de flesta inte. De spridda skurarna ledde till att en arbetsgrupp tillsattes för att utarbeta riktlinjer för namngivningsprocessen. Det handlade om såväl när ett avgörande skall namnges som val av namn. I det förra hänseendet märks att gruppen rekommenderade att nya avgöranden skulle, när det var lämpligt, namnges av den dömande avdelningen samtidigt som rättsfallsrubriken bestämdes. Och så har det blivit. Vidare har tidigare odöpta rättsfall efter hand kommit att namnges i alltmer omfattande utsträckning.<sup>5</sup> Och en fortlöpande uppdaterad lista på namngivna rättsfall finns att tillgå på domstolens hemsida. Att det har tagit tid innan namnen på de refererade rättsfallen kommit att anges i NJA är en historia för sig.

I takt med att Högsta domstolen med inledning i ”Landskronabranden” började namnge rättsfall kom i viss utsträckning så att ske i rättslitteraturen på även andra områden än sjö- och transporträtten. Det hade f.ö. i någon mån börjat redan dessförinnan, bl.a. genom att Martin Borgeke, som då ännu inte hade tagit säte i domstolen, gav det straffrättsliga avgörandet NJA 2008 s. 359 beteckningen ”Skärtorsdagsdomen”, och det rent av i rubriken till sin analyserande artikel om avgörandet.<sup>6</sup> Det väckte en viss uppmärksamhet på sina håll.<sup>7</sup>

Själv började jag snart efter ”Landskronabranden” och en del andra avgöranden att i mina artiklar och böcker inte bara använda Högsta domstolens rätts-

frågan inte alls analyserades som den förtjänade. För egen del kan jag inte annat än att hålla med kåranden, vilket jag i olika sammanhang har gett uttryck för (se bl.a. Festskrift till Rolf Dotevall (2021) s. 508 ff.). Att ge avgörandet ett namn som ger intryck av att det förhöll sig på ett sätt som domstolen borde ha prövat men inte gjorde är inte alldeles lyckat, för att uttrycka sig försiktigt. Att man också kan ha andra synpunkter på namnet, se not 17 nedan.

<sup>5</sup> Man kan dock notera att ambitionen här har varit något vacklande. Exempelvis har det i not 1 ovan berörda och i rättslitteraturen omdiskuterade rättsfallet NJA 2015 s. 899 (av mig benämnt ”Byggnads stridsåtgärder”) omnämnts i tre efterföljande avgöranden (NJA 2016 s. 1157 (inte namngivet), ”Mobilfilmen” NJA 2020 s. 293 och ”Garagetaket i Söderbärke” NJA 2021 s. 1187) utan att ha begåvats med något namn.

<sup>6</sup> Se SvJT 2008 s. 763.

<sup>7</sup> Det handlade främst (men inte bara) om namnet. Förklaringen till namnet är att domen meddelades på en skärtorsdag. En reaktion var att beteckningen gav intrycket av en i hast tillkommen dom inför stundande påskferier. Namnvalet uppfattades därför av vissa som ett slags uttryck för att avgörandet skulle lida av en viss kvalitetsbrist. Högsta domstolen har likväl godtagit namnet, möjligen därför att det hann bli etablerat innan domstolen kom i dopläge.

fallsbeteckningar utan också att skapa sådana.<sup>8</sup> Mina överväganden i frågan sammanföll med vad Kurt Grönfors en gång hade predikat och hur flera av oss i domstolen resonerade.

Det är för de flesta lättare att komma ihåg ett namn än en sifferkombination. Ett namn kan dessutom på ett annat sätt än en sifferkombination av det slaget som en NJA-referens utgör kopplas till avgörandet. En NJA-referens ger endast information om det år som avgörandet har meddelats. Dessutom är året till skillnad från ett namn inte unikt för avgörandet, det gäller för alla avgöranden det året. Den informationen går f.ö. inte förlorad om namnet anges tillsammans med NJA-referensen (vilket är en självklarhet första gången fallet omnämns i ett visst sammanhang).<sup>9</sup> Sidan i NJA är visserligen i kombination med året unik (liksom det referatnummer som aldrig används),<sup>10</sup> men den ger inte som ett namn någon sådan möjlighet till en specifik ledtråd beträffande vilket avgörande som avses. Att namnet kan komma att bli mer eller mindre intetsägende därför att det är svårt att hänga upp det på något hindrar inte att det alltid kommer att säga mer än en sidsiffra.

Kort sagt, med namn på avgöranden underlättas inte bara kommunikationen med läsarna av texten vare sig det rör sig om en dom eller något annat; också det juridiska samtalet i allmänhet främjas. Om nu namnet används förstås!

Hur har då Högsta domstolens namngivningsinitiativ utfallit i stort? Något blandat, som jag ser det. Om man helt översiktligt bladlar igenom en juridisk tidskrift så nöjer sig de flesta artikelförfattarna med en NJA-referens. Att fallet har namngetts kanske inte har uppmärksammats, men jag misstänker att det inte helt sällan är ett medvetet val att inte göra bruk av det namn som Högsta domstolen har gett avgörandet. Detsamma gäller akademiska avhandlingar.

Jag kan inte låta bli att fråga mig varför. Varför inte hjälpa läsaren att orientera sig i vad texten handlar om?

En förklaring är att det är en vanesak. Det tar tid att ändra det inrotade. Mänskligt, men mindre förtänksamt. Och definitivt inte omtänksamt. En tristare förklaring är att det handlar om ett slags elitism.<sup>11</sup> Författaren ser sig som en del av en intellektuell gemenskap där de som betyder något förutsätts ha alla

<sup>8</sup> Men det fanns flera, bland dem Svante O. Johansson som hade gjort så redan i sin avhandling (se not 3 ovan) och Martin Borgeke som efter hand kom att med stor konsekvens namnge straffrättsliga avgöranden i sina böcker och artiklar.

<sup>9</sup> Vid efterföljande anslutande omnämnanden brukar jag dock nöja mig med att ange bara namnet. Att ange också NJA-referensen tillför då inget. Och om bara NJA-referensen anges förloras en stor del av poängen med namnanvändningen.

<sup>10</sup> En sidoliggande synpunkt här är att en referens till sidan i NJA innebär att identitetsbeteckningen förblir oklar under alltför lång tid (upp till ett halvår). Jag kan inte förstå varför man inte kan introducera ett bättre system (exempelvis genom att använda referatnumret).

<sup>11</sup> Ett stänk av detta kan skönjas i denna tidskrifts skrivanvisningar där redaktionen talar om "populärbeteckningar". Att använda en "populärbeteckning" kan inte förstås på något annat sätt än att det är att sänka sig till en mer folklig nivå (jfr beteckningen "populärmusik").

relevanta NJA-referenser i huvudet.<sup>12</sup> Och i värsta fall kan det vara fråga om ren hybris; författaren sätter sig ovan andra med inställningen att läsaren får slå upp vilka rättsfall som NJA-referensen avser, om han eller hon vill ta del av det högtstående budskapet. Men det kan naturligtvis finnas också andra förklaringar.<sup>13</sup>

För egen del blir jag hjälpt av att rättsfall anges med namn. Och jag är övertygad om att jag inte är ensam. Därför är det tråkigt att så många författarna på det juridiska området tycks fästa mindre avseende vid med vilket läsmotstånd de drabbar sina läsare. Ty rättsfall som anges med bara NJA-referensen utan närmare förklaringar leder till ett läsmotstånd. Det har rent av hänt att jag har avbrutit läsningen av en bok i ytterkanten av mina juridiska intresseområden därför att jag inte kunde förmå mig att fortsätta att slå upp alla NJA-referenser. Författaren kastade fram den ena tesen efter den andra, förment understödd av ett rättsfall som angavs med endast en NJA-referens. Vilket avgörande det handlade om förutsatte ett tröttsamt parallellt sökande i NJA. De flesta fallen visade sig vara bekanta (jag hade själv deltagit i ett antal) och många var namngivna. Det blev till sist för mycket. Irritationen tog överhanden, och boken åkte knappt kvartsläst in i bokhyllan för att samla damm. Var det detta som författaren ville uppnå?<sup>14</sup>

<sup>12</sup> En iakttagelse som jag tycker mig ha gjort är att det verkar finnas akademiska kluster med en gemensam negativ inställning i frågan, närmast av typen Följ John. Märkligt, om det nu är så. Vetenskap förutsätts ju utövas självständigt. Men juridik skiljer sig ju från annan vetenskap (om det ens är en vetenskap).

<sup>13</sup> Marigó Oulis (Värdeersättning vid återgång (2021) s. 46 not 58) sticker ut genom att hon gör sig besväret att förklara varför hon är ”negativt inställd” till Högsta domstolens namngivningar. Att ställningstagandet motiverades är i sig positivt, och hennes argument därför värda att diskutera. Hon anför två skäl för sin inställning. Först framhåller hon med allt fog att det är olyckligt om rättsfallsnamnet färgar av sig på rättsfallstolkningen. Av det skälet är hon ”mycket tveksam till HD:s nya praxis att *själv* namnge rättsfallen” (min kurs.). Men att sådana olycksfall kan inträffa (och har inträffat) kan jag inte se som ett skäl att avstå från en god kommunikationsordning, särskilt inte som Högsta domstolens självklara inställning är att inga rättsliga slutsatser får dras av rättsfallsnamnet (liksom inte heller av den än mer beskrivande rättsfallsrubriken, se Petter Asp m.fl. JT 2023–24 s. 891 f.). Det andra skälet som O. anför är att Högsta domstolen inte behöver namnge sina rättsfall, eftersom viktiga avgöranden får beteckningar i litteraturen och oviktiga inte behöver några. Men för det första: Just det förhållandet att det förekommer att viktiga avgöranden namnges i litteraturen visar på det kommunikativa värdet av att de får namn. Och för det andra: När är ett omnämnt rättsfall så oviktigt att det inte spelar någon roll om läsaren förstår vilket det är? Ett rättsfall värt att återopas är väl alltid viktigt?! Och är det då inte bra att Högsta domstolen har underlättat möjligheten till läsförståelse genom att ha namngett rättsfallet? För övrigt: I O:s avhandling ges läsaren ingen namngivningshjälp alls (vad jag minns; jag har inte läst om avhandlingen för att kontrollera om det är så), inte ens när det gäller de ganska många rättsfall som enligt rättsfallsförteckningen är omnämnda ett flertal gånger och därför även med O:s syn borde vara så viktiga att de namngavs. Jag kan inte se annat än att O:s avhandling visar att hennes argument om litteraturens förtjänster när det gäller namngivning inte håller.

<sup>14</sup> För att återvända till Marigó Oulis avhandling: Rättsfallsförteckningen rymmer många avgöranden som Högsta domstolen har namngett. O. använder dem inte. Det gjorde min läsning omständligare (men jag läste verkligen O:s avhandling till slutet, om än stundtals med en irrita-

En sak är nu att inte ens de namn som Högsta domstolen har tillhandahållit används. Det har jag ingen förståelse för. Har Högsta domstolen namngett ett fall använder jag det alltid, och det förväntar jag mig som läsare att också andra gör. En annan sak är om en författare själv bör namnge rättsfall som ännu inte finns på Högsta domstolens lista eller på något annat sätt har fått en etablerad beteckning. Då uppkommer frågan om också sådana nyskapelser bör följas av andra. Här kan man ha olika uppfattningar. Så här ser jag det.

Som har framgått av det föregående tillhör jag dem som inte bara använder förekommande rättsfallsnamn – också sådana som inte finns på Högsta domstolens lista – utan även i viss utsträckning använder egenskapade namn. Vad jag då fäster avseende vid är läsnyttan. När ett namnlöst rättsfall berörs flera gånger i mina framställningar brukar jag namnge det. Det bör för läsaren tydligt framgå att det är ett och samma avgörande som behandlas.<sup>15</sup> Tanken är också, att om en läsare inte har rättsfallet aktuellt för sig men gör sig besväret att läsa det, så underlättar det rimligen den fortsatta läsningen om avgörandet anges med ett namn. Och även om läsaren känner till avgörandet kan NJA-referensen ha fallit ur minnet. Ett namn kan då få det att klicka till, särskilt om det speglar vad avgörandet rör. Men jag låter i regel ett avgörande vara odöpt om det nämns bara en gång och jag har anledning att anta att en läsare inte är hjälpt av den ledtråd som ett namn kan ge (eller jag inte förmår att skapa en sådan ledtråd).<sup>16</sup> Då kan det inte hjälpas att läsaren får bemöda sig med att gå till källan (om jag inte har redogjort för det på ett sätt som läsaren finner vara tillräckligt).

Vid mina namnval brukar jag försöka komma på något som så långt som möjligt underlättar en identifiering av avgörandet men också kan få acceptans inte bara av andra författare utan även av Högsta domstolen. Om ett namn har börjat förekomma i diskursen, så har det ju ett egenvärde att domstolen i kontinuitetens

tion som avhandlingen inte förtjänade). Och det gäller säkert många andra läsare. Nu frågar jag mig: Vad ville egentligen O. åstadkomma med att inte underlätta för sina läsare? Att O. är ”negativt inställd” till Högsta domstolens namngivningar är väl inte skäl att avstå från att använda de namn som nu finns? Om hon är missnöjd med ett namn kan hon ju påtala vad hon menar är fel med det (jfr not 4 ovan). Eller är tanken att domstolen skall ta sådant intryck av hennes demonstrativa förhållningssätt att den upphör med sin namngivningsverksamhet? – Jag är nu lite orättvis mot O., för hon har ju ändå redovisat en motiverad inställning i frågan (i en f.ö. mycket intressant avhandling). Det vanliga är att de avhandlingsförfattare som inte gör bruk av rättsfallsnamnen på Högsta domstolens lista, och de är många, inte finner frågan värd att ens beröra i sina metodavsnitt. Det är i min värld riktigt illa. Och den kritiken träffar även handledarna.

<sup>15</sup> Inte sällan sker det av andra (och förr även av mig) på så sätt att författaren efter NJA-referensen anger endast året (exempelvis ”... av 1987 års avgörande framgår också ...”). Det fungerar i regel hyggligt, men endast om det följande omnämmandet sker i nära anslutning till NJA-referensen. Och under alla förhållanden det blir tydligare om rättsfallsnamnet anges i stället för en årtalsreferens.

<sup>16</sup> Det utesluter nu inte att det i en sådan situation skulle kunna ha haft ett värde att avgörandet av Högsta domstolen hade getts ett inte särskilt pregnant namn (som jag i så fall säkerligen hade gjort bruk av); även mindre kännetecknande namn kan ju var en hjälp för läsaren.

namn befäster det. I det senare hänseendet kan jag dock inte undertrycka min uppfattning att Högsta domstolen ibland inte är alldeles lyhörd.<sup>17</sup>

Så till sist frågan hur namnet skall anges. Personligen tycker jag att det är helt ointressant. Jag har valt den lätta vägen att utan några egentliga överväganden följa Högsta domstolen, dvs. att ange namnet inom citat före NJA-referensen. I skrivanvisningarna till denna tidskrift förordas en annan ordning. Man kan så smått förundras över att redaktionen i en smaksaksfråga ser någon anledning att alls förorda något. Varför inte låta det vara resandens ensak? Och om nu redaktionen nödvändigtvis vill se en likriktning i en sådan fråga om tycke och smak som denna, så förundrar det kanske ännu något mer att man anser sig ha bättre smak än Högsta domstolen.<sup>18</sup>

Men viktigare och mycket positivt är att skrivanvisningarna på visst sätt ändå förordar att Högsta domstolens ”populärbeteckningar” används. En anvisning som visserligen inte verkar följas fullt ut, men man kan ju hoppas på bättring. För till syvende og sist handlar det ju inte om bara skrivanvisningar utan om att juridik förutsätter kommunikation. Och ju lättare vi förstår varandra, desto bättre juridik blir det!

<sup>17</sup> Ett exempel är att Högsta domstolen i ”Klimattalan” döpte NJA 1984 s. 215 till ”Talan om annans rätt” (se not 4 ovan) fastän det ofta omtalades som ”Handelsbolaget Ali”. Ett annat är NJA 2015 s. 899; varför Högsta domstolen här i tre fall underlät att till hjälp för läsaren benämna avgörandet ”Byggnads”-något (se noterna 1 och 5 ovan) har jag svårt att förstå. Det finns också ganska många andra exempel. – Ett tips till beredande justitiesekreterare är att med hjälp av ”Rättspraxis i litteraturen” undersöka om det ifrågavarande rättsfallet har fått ett namn som är brukbart.

<sup>18</sup> Det skall bli intressant att se hur redaktionen kommer att förhålla sig i den situationen att en författare citerar ett stycke ur ett avgörande av Högsta domstolen, där domstolen har återgett ett rättsfall med namn inom citattecken. Man kan även fråga sig om rekommendationen bara gäller namn på Högsta domstolens lista eller också författarens egenskapade namn (som han eller hon då inte skulle få ange efter eget önskemål). Och vad gäller för etablerade namn som (ännu) inte har sanktionerats av Högsta domstolen (såsom ”Skarin” NJA 1962 s. 276)?